

**POLITYKA SPOŁECZNA –
RODZINA, RYNEK PRACY,
POMOC SPOŁECZNA,
UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE,
SENIORZY**

Tomasz A. Winiarczyk

polityka społeczna

- przyjęty i realizowany przez władzę publiczną i organizacje pozarządowe zespół długofalowych działań na rzecz zaspokajania potrzeb i rozwiązywania problemów społecznych

cele polityki społecznej

- **bezpieczeństwo socjalne** – zapewnienie dochodów i usług w sytuacji wystąpienia ryzyka socjalnego (choroba, inwalidztwo, starość, śmierć, bezrobocie)
- **inwestycje w człowieka** – tworzenie równych szans rozwoju ludzi, kształcenie młodego pokolenia
- **ład społeczny** – jako podstawa stabilizacji życiowej ludzi, współpracy w osiąganiu celów, tolerancji różnic między ludźmi; rośnie wraz z osiąganiem dobrobytu i stabilizacji politycznej
- **życie rodzinne** – akcentowanie wartości związków między ludźmi i poczucia bezpieczeństwa na podstawie więzi emocjonalnych i uczuciowych

instrumenty polityki społecznej

- **instrumenty ekonomiczne**, wynikające z poziomu gospodarczego państwa i założeń jego polityki finansowej, które opierają się na zapewnieniu prawidłowego finansowania polityki społecznej to m.in. polityka konsumpcyjna regulowana przez dostęp do pracy zarobkowej, zasady systemu wynagrodzeń, zasady opodatkowania dochodów, polityka cenowa, ochrona konsumenta kupującego towary na rynku, zasady udzielania kredytów czy także uprawnienia do świadczeń społecznych
- **instrumenty prawne**, które wynikają z przepisów w Konstytucji RP, dokumentach międzynarodowych oraz w innych aktach prawnych
- **instrumenty informacyjne** będące do dyspozycji każdego w miarę jego możliwości
- **instrumenty kadrowe** jako zasoby ludzkie polityki społecznej (decydenci, świadczeniodawcy, pracownicy służb, wolontariusze)
- **instrumenty przestrzenno-czasowe** czyli elementy infrastruktury społecznej będącej efektami procesów inwestycyjnych służące do zaspokajania ludzkich potrzeb (drogi, szkoły, szpitale)

POLITYKA PRORODZINNA

- działania państwa mające na celu dobro rodziny i społeczeństwa
- polega na próbie tworzenia przez państwo (samorząd terytorialny itp.) rodzinom odpowiednich warunków ekonomicznych, w tym:
 - stosowanie ulg podatkowych
 - płacowych dodatków i zasiłków dla osób utrzymujących rodziny i dzieci
 - stosowanie preferencji kredytowych dla młodych małżeństw
 - zapewnianie mniej zamożnym rodzinom mieszkań w budownictwie publicznym
 - zapewnienie bezpłatnej opieki zdrowotnej dla matek i dzieci
 - preferencje w uzyskaniu pracy oraz jej ochronę dla pracujących matek

polityka pronatalistyczna – polega na tworzeniu przez państwo różnorodnych zachęt moralnych i materialnych do zwiększania liczby dzieci w rodzinie

zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka – tzw. becikowe

- Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się żywego dziecka **przysługuje w wysokości 1000 zł.**
- Prawo do jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka przysługuje osobom, których dochód w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 1922,00 zł, a matka dziecka pozostawała pod opieką medyczną nie później niż od 10 tygodnia ciąży do porodu.

Ulga na dziecko

Ulga na dziecko

Limit wspólnego dochodu
112 tys. obowiązuje tylko
przy jednym dziecku

Ulgę wykazuje się
w PIT-36 lub PIT-37

W skali roku

pierwsze dziecko - 1 112,04 zł
drugie dziecko - 1 112,04 zł
trzecie dziecko - 2 000,04 zł
czwarte i każde kolejne - 2 700 zł

uprawnienia rodzica w pracy

- urlop macierzyński
- urlop rodzicielski po wykorzystaniu urlopu macierzyńskiego
- urlop ojcowski
- urlop wychowawczy
- prawo do przerw w pracy na karmienie piersią wliczanych do czasu pracy
- każdy pracownik wychowujący dziecko poniżej 14. roku życia ma prawo do zwolnienia od pracy w wymiarze 16 godzin roboczych albo dwóch dni w ciągu jednego roku kalendarzowego
- zwolnienie lekarskie celem opieki nad dzieckiem
- elastyczny czas pracy

Karta Dużej Rodziny

- system zniżek i dodatkowych uprawnień dla rodzin z minimum 3 dziećmi zarówno w instytucjach publicznych, jak i w firmach prywatnych
- daje możliwość tańszego korzystania z oferty podmiotów m.in. z branży spożywczej, paliwowej, bankowej czy rekreacyjnej
- podstawa prawna: USTAWA z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny

Wzór Karty Dużej Rodziny (KDR). Prawo do posiadania KDR przysługuje członkowi rodziny wielodzietnej, w której rodzic (rodzice) mają lub mieli na utrzymaniu łącznie co najmniej troje dzieci. Posiadaczom KDR przysługują różnego rodzaju zniżki i dodatkowe uprawnienia zarówno w instytucjach publicznych, jak i w firmach prywatnych. Posiadacze KDR mogą korzystać z tańszych ofert podmiotów m.in. z branży spożywczej, paliwowej, bankowej czy rekreacyjnej. Karta została wprowadzona na mocy Ustawy z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny.

program 500+ (800+?)

- w ramach tego programu rodzinom z dziećmi na utrzymaniu przysługuje świadczenie wychowawcze w wysokości 500 zł na dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia, bez względu na dochód osiągany przez rodzinę
- prawo do świadczenia wychowawczego jest ustalane na roczny okres świadczeniowy trwający od 1 czerwca do 31 maja następnego roku kalendarzowego
- wszedł w życie 1 kwietnia 2016 roku
- miał dwa cele:
 - zwiększenie diety
 - poprawę sytuacji polskich rodzin

Dobry Start

- polski wieloletni rządowy program społeczny mający na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci niezależnie od kapitału kulturowego, społecznego i materialnego ich rodzin
- wprowadzony w lipcu 2018
- świadczenie o charakterze wyprawki szkolnej w wysokości 300 zł na jedno dziecko

leczenie niepłodności

- Leczenie niepłodności jest w naszym kraju uregulowane ustawowo, w Polsce prowadzony jest także rejestr działalności klinik w zakresie programów in vitro oraz rejestr dawców komórek rozrodczych oraz zarodków. Polski system gwarantuje też pacjentom dostęp do badania embrionów.
- Polska nie zapewnia dostępu do leczenia niepłodności, w tym dawstwa dla wszystkich grup pacjentów, ponieważ wyklucza pary jedнопłciowe oraz kobiety żyjące w pojedynkę, co jest niezgodne z zasadami sprawiedliwości społecznej i z potrzebami pacjentów.
- Dawstwo gamet i zarodków pozostaje w Polsce anonimowe, co stoi w sprzeczności z europejskimi trendami, doświadczeniem osób urodzonych z dawstwa oraz wynikami badań psychologicznych w tym obszarze.
- W Polsce nie ma właściwie żadnego finansowania leczenia niepłodności, poza programami realizowanymi lokalnie, które jedynie częściowo refundują leczenie.
- Finansowanie leczenia niepłodności wiąże się z wysokimi kosztami, ale brak refundacji wyklucza stosunkowo liczną populację pacjentów, którzy ze względów finansowych nie mogą sobie pozwolić na samodzielne pokrycie tych kosztów.

RYNEK PRACY

- ogół zależnych od instytucji form i procesów najmu pracowników oraz uwarunkowań negocjacyjnych w stosunku do warunków pracy i płacy
- pracodawcy zgłaszają popyt na pracę (oferują miejsca pracy), zaś pracownicy decydują o podaży pracy

Rodzaje rynków pracy

przestrzenny	rynek międzynarodowy, krajowy, regionalny, lokalny
zawodowy	np. rynek nauczycieli, informatyków, sprzedawców
wiekowy	rynek ludzi młodych, np. w przedziale wiekowym 20–30, rynek ludzi starszych, np. 50 lat i więcej
wykształcenia i kwalifikacji	np. rynek ludzi z wykształceniem zawodowym, ogólnym wyższym technicznym, z uprawnieniami do prowadzenia ciągników siodłowych
miejsca zamieszkania	rynek miejski, wiejski
statusu	rynek bezrobotnych, absolwentów, młodocianych, osób w wieku przedemerytalnym

Na podstawie: *Encyklopedia PWN*, <http://link.operon.pl/1l> (dostęp: 29.03.2021).

BEZROBOCIE

- zjawisko polegające na tym, że pewna część ludzi zdolnych do pracy, poszukujących pracy i akceptujących istniejący poziom wynagrodzenia nie znajduje zatrudnienia
- według MOP osoba bezrobotna to ta, która w tygodniu, w którym przeprowadzono badanie, nie wykonywała pracy zarobkowej dłużej niż przez godzinę

przyczyny bezrobocia

- likwidacja niektórych gałęzi przemysłu np. górnictwa
- zmniejszenie popytu na konkretne dobra czy usługi
- ograniczanie produkcji
- brak informacji o miejscach pracy
- brak mobilności
- przeniesienie zakładu do innego rejonu
- niedostosowane do potrzeb rynku wykształcenia pracowników
- zmiany w technologii
- wysokie obciążenia fiskalne

<https://www.money.pl/gospodarka/inflacjabezrobocie/edukacja/bezrobocie/>

skutki bezrobocia

- niewykorzystany, nieproduktywny potencjał ludzki
- znaczne koszty materialne związane z utrzymaniem bezrobotnych oraz służb zajmujących się ich problemami i obsługą
- spadek dochodów rodzin, rozszerzenie się społecznych kręgów ubóstwa
- degradacja psychiczna i moralna osób pozostających bez pracy (poczucie beznadziejności, pesymizm, uczucie społecznej bezużyteczności)
- zjawiska patologii społecznej - alkoholizm, narkomania, przestępczość itd.
- utrata kwalifikacji

<https://www.money.pl/gospodarka/inflacjabezrobocie/edukacja/bezrobocie/>

Kryterium podziału	Rodzaj bezrobocia	Opis
ze względu na przyczynę bezrobocia	frykcyjne	Krótkookresowe bezrobocie, które wynika z naturalnego procesu dopasowania się popytu na pracę do podaży pracy. Osoby bezrobotne przez krótki czas to m.in. absolwenci, którzy skończyli szkołę lub uczelnię wyższą, ale nie znaleźli jeszcze pierwszej pracy. Ten typ bezrobocia dotyczy również pracowników zmieniających zatrudnienie oraz wykonujących prace sezonowe (np. w budownictwie, rolnictwie i turystyce), którzy poza sezonem pozostają bezrobotni.
	strukturalne	To długookresowe bezrobocie obejmuje większą liczbę osób, których wykształcenie i kwalifikacje nie odpowiadają wymaganiom pracodawców. Wśród nich znajdują się przede wszystkim pracownicy głównych sektorów gospodarki objętych restrukturyzacją, np. z powodu recesji lub postępu technologicznego.
	technologiczne	Ten rodzaj bezrobocia strukturalnego jest następstwem wprowadzania innowacji technologicznych w przedsiębiorstwach. Niektórzy pracownicy nie mają odpowiedniej wiedzy i umiejętności potrzebnych w zmienionych warunkach lub ich praca nie jest potrzebna, np. w wyniku automatyzacji produkcji.
	koniunkturalne (cykliczne, keynesowskie)	To rodzaj bezrobocia cyklicznego, który zależy od faz rozwoju gospodarczego (kryzysu, depresji, ożywienia, rozkwitu).
	sezonowe	To typ bezrobocia frykcyjnego dotyczącego określonych działalności gospodarczych, które zależą od zmian w sezonie (np. w budownictwie, rolnictwie i turystyce).
związane ze sposobem pomiaru zjawiska	jawne	Wyróżnia się dwa rodzaje bezrobocia jawnego: – rejestrowane – wynikające z ewidencji urzędów pracy, – rzeczywiste – ustalane na podstawie BAEL.
	ukryte	Bezrobocie ukryte dotyczy: – miast, w których występuje nadmierne zatrudnienie, np. w dużych zakładach pracy, – wsi (bezrobocie ukryte agrarne), w których występuje nadmierne zatrudnienie, – osób, które skorzystały z prawa do wcześniejszej emerytury, – osób zniechęconych szukaniem pracy.
ze względu na czas trwania	krótkookresowe	do 3 miesięcy
	średniookresowe	4–6 miesięcy
	długookresowe	7–12 miesięcy
	długotrwałe	powyżej 1 roku

bezrobocie wśród młodych

- W Polsce bezrobocie wśród osób poniżej 25. roku życia wzrosło z 9,6 proc. w 2021 roku do 11,4 proc. w roku 2022 przy ogólnej stopie bezrobocia w Polsce według unijnej metodologii 3,4 proc.
- Współczesny rynek pracy zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej, jest dość trudny dla osób dopiero zaczynających funkcjonowanie na nim. Dlatego bezrobocie wśród ludzi młodych od wielu lat jest jednym z poważnych problemów społecznych Europy.
- **Młodzież NEET:** określenie młodzieży **niepracującej, niekształcącej się ani nie szkolącej się** (not in employment, education or training).

bezrobotny

- osoba, która bezpośrednio przed rejestracją jako bezrobotna była zatrudniona nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres co najmniej 6 miesięcy, oraz osoba niezatrudniona i niewykonywująca innej pracy zarobkowej, zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym w danym zawodzie lub w danej służbie albo innej pracy zarobkowej lub jeżeli jest osobą niepełnosprawną, jest zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy, nieucząca się w szkole, z wyjątkiem osoby uczącej się w szkole dla dorosłych lub przystępującej do egzaminu eksternistycznego z zakresu programu nauczania tej szkoły lub w szkole wyższej, gdzie studiuje na studiach niestacjonarnych, zarejestrowana we właściwym dla miejsca zameldowania stałego lub czasowego powiatowym urzędzie pracy oraz poszukująca zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej

rejestracja bezrobotnych

- osoba bezrobotna może zarejestrować się jako bezrobotny przy spełnieniu wszystkich warunków ustawowych w powiatowym urzędzie pracy

<p>Rejestracja w urzędzie</p>	<p>ABC bezrobotnego i poszukującego pracy</p>	<p>Poszukiwanie pracy i rekrutacja</p>	<p>Pośrednictwo pracy</p>
<p></p> <p>Zarejestruj się przez internet</p> <p>Zarejestruj się</p>	<ul style="list-style-type: none"> › Przyznanie statusu osoby bezrobotnej › Przyznanie statusu osoby poszukującej pracy › Jak zarejestrować się w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna? 	<ul style="list-style-type: none"> › Jak szukać pracy? › Jak przygotować CV? › Jak napisać list motywacyjny? › Jak przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej? › Przygotowanie ogłoszenia o poszukiwaniu pracy 	<ul style="list-style-type: none"> › Oferty pracy › Giełda pracy › Targi pracy › Znajdź ofertę pracy w kraju
<p>Poradnictwo zawodowe</p>	<p>Formy wsparcia</p>	<p>Podnoszenie kwalifikacji</p>	<p>Świadczenia pieniężne</p>
<ul style="list-style-type: none"> › Poradnictwo indywidualne › Poradnictwo grupowe › Zasoby informacji 	<ul style="list-style-type: none"> › Dofinansowanie podjęcia działalności gospodarczej › Prace interwencyjne › Roboty publiczne › Prace społecznie użyteczne 	<ul style="list-style-type: none"> › Staże i bony stażowe › Szkolenia i bony szkoleniowe › Trójstronne umowy szkoleniowe › Przygotowanie zawodowe dorosłych 	<ul style="list-style-type: none"> › Zasiłek dla bezrobotnych › Dodatek aktywizacyjny › Świadczenia przysługujące rolnikom zwalnianym z pracy

polityka zatrudnienia

- czynne oddziaływanie władz państwowych na rynek pracy pod kątem potrzeb gospodarki kraju oraz godzenia interesów pracodawców i pracowników

bezrobocie – instrumenty pasywne polityki

- nie likwidują bezrobocia, lecz zapewniają osobie bezrobotnej dochody na poziomie minimum egzystencji:
 - dotacje
 - zasiłki
 - obniżenie wieku emerytalnego

bezrobocie – instrumenty aktywne polityki

- zmierzają do łagodzenia skutków bezrobocia przez aktywizację bezrobotnych oraz zwiększanie ich szans na uzyskanie normalnej pracy:
 - pośrednictwo pracy
 - dofinansowanie nauki
 - odbycie stażu

metody walki z bezrobociem

- Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu:
 - pośrednictwo pracy
 - kursy i szkolenia
 - staż u pracodawców (płatne lub bezpłatne)
 - roboty publiczne
 - prace interwencyjne
 - pomoc na podjęcie działalności gospodarczej
 - dofinansowanie nauki
- Pasywne metody walki z bezrobociem:
 - dotacje dla pracodawców na podtrzymanie zatrudnienia
 - zasiłki dla bezrobotnych
 - inne świadczenia pieniężne dla bezrobotnych
 - obniżenie wieku emerytalnego

Zasiłek dla osób bezrobotnych od 1 czerwca 2022 r.

Udokumentowany staż pracy		80% kwoty zasiłku (okres uprawniający do zasiłku wynosi od 1 do 5 lat pracy)	100% kwoty zasiłku (okres uprawniający do zasiłku wynosi od 5 do 20 lat pracy)	120% kwoty zasiłku (okres uprawniający do zasiłku wynosi powyżej 20 lat pracy)
Od 1 czerwca 2022 r.	w okresie pierwszych 90 dni posiadania prawa do zasiłku	1043,30 zł brutto 949,40 zł netto	1304,10 zł brutto 1186,73 zł netto	1565,00 zł brutto 1424,15 zł netto
	w pozostałym okresie posiadania prawa do zasiłku	819,30 zł brutto 745,56 zł netto	1024,10 zł brutto 931,93 zł netto	1229,00 zł brutto 1118,39 zł netto

Podstawa prawna: Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tj. Dz.U. z 2022 r. poz. 690 ze zm.)

Zasiłki dla bezrobotnych wypłaca się w okresach miesięcznych z dołu do 14-go każdego miesiąca

instytucje rynku pracy

1) publiczne służby zatrudnienia

organy zatrudnienia wraz z powiatowymi i wojewódzkimi urzędami pracy, urzędem obsługującym ministra właściwego do spraw pracy oraz urzędami wojewódzkimi

2) Ochotnicze Hufce Pracy

państwowa jednostka wyspecjalizowana w działaniach na rzecz młodzieży, w szczególności młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, oraz bezrobotnych do 25 roku życia

3) agencje zatrudnienia

niepubliczne jednostki organizacyjne świadczące usługi w zakresie pośrednictwa pracy, pośrednictwa do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych, poradnictwa zawodowego, doradztwa personalnego i pracy tymczasowej

4) instytucje szkoleniowe

publiczne i niepubliczne podmioty prowadzące na podstawie odrębnych przepisów edukację pozaszkolną

5) instytucje dialogu społecznego

związki zawodowe, organizacje pracodawców, organizacje bezrobotnych, organizacje pozarządowe jeżeli wśród zadań statutowych znajduje się realizacja zadań w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej

6) instytucje partnerstwa lokalnego

grupa instytucji realizujących na podstawie umowy przedsięwzięcia i projekty na rzecz rynku pracy

świadczenie aktywizacyjne

- świadczenie, które starosta może, na podstawie zawartej umowy, przyznać pracodawcy za zatrudnienie skierowanej osoby bezrobotnej za zatrudnienie w pełnym wymiarze czasu pracy:
 - skierowanego bezrobotnego rodzica powracającego na rynek pracy po przerwie związanej z wychowaniem dziecka,
 - bezrobotnego sprawującego opiekę nad osobą zależną

UBÓSTWO

- zjawisko społeczne polegające na braku dostatecznych środków materialnych do zaspokajania potrzeb życiowych jednostki lub rodziny

miary ubóstwa

- **Ubóstwo skrajne**

- Ubóstwo skrajne GUS określa na podstawie minimum egzystencji, które jest szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Konsumpcja poniżej tego poziomu zagraża życiu i zdrowiu człowieka. W 2021 r. dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wyniosło 692 zł miesięcznie, a dla gospodarstwa 4-osobowego granica ubóstwa skrajnego wyniosła 1868 zł.
- W 2021 r. w skrajnym ubóstwie żyło 1,6 mln Polaków.

- **Ubóstwo relatywne**

- Ubóstwo relatywne GUS określa na podstawie przeciętnych miesięcznych wydatków polskich gospodarstw domowych. Gospodarstwa domowe, których wydatki wynoszą mniej niż 50 proc. tych przeciętnych są uznawane za żyjące w ubóstwie relatywnym. W 2021 r. dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wyniosło 909 zł miesięcznie, a dla gospodarstwa 4-osobowego granica ubóstwa skrajnego wyniosła 2454 zł.

- **Ubóstwo „ustawowe”**

- Ubóstwo „ustawowe” jest wyznaczane na podstawie kryteriów dochodowych do pomocy społecznej. Osoby, których miesięczne dochody są niższe niż te kryteria, mają prawo do wsparcia w formie świadczeń pieniężnych wypłacanych przez ośrodki pomocy społecznej. Od października 2018 r. kryterium dochodowe dla jednoosobowego gospodarstwa domowego wyniosło 701 zł miesięcznie oraz 528 zł na osobę w wieloosobowych gospodarstwach domowych.

walka z ubóstwem

- przyspieszenie wzrostu gospodarczego i powiązanych z nim dochodów ludności
- ograniczenie przez państwo nierówności, zwłaszcza w okresie spowolnienia wzrostu gospodarczego

elementy walki z ubóstwem

- rozwój w wieku przedszkolnym oraz właściwe odżywianie dzieci od najmłodszych lat
- powszechny dostęp do służby zdrowia
- powszechny dostęp do dobrej edukacji
- transfery pieniężne do najbiedniejszych rodzin są skuteczne
- rozwój infrastruktury drogowej i energetycznej na terenach wiejskich
- progresja podatkowa i wydatkowa

progresja podatkowa polega na tym, że wysokość podatku do zapłaty zwiększa się wraz ze wzrostem dochodów, w tym stawka podatkowa zmienia się, kiedy dochód przekracza pewien ustalony próg

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

- sytuacja, w której nie wszyscy mają równy dostęp do możliwości i usług, które pozwoliłyby im wieść godne, szczęśliwe życie

wykluczenie społeczne

PRZYCZYNY

- ubóstwo, bezdomność, bezrobocie
- niepełnosprawność i długotrwałe problemy zdrowotne
- nałogi, które prowadzą do destrukcji osobowości
- wyobcowanie społeczne
- niska pozycja społeczna

SKUTKI

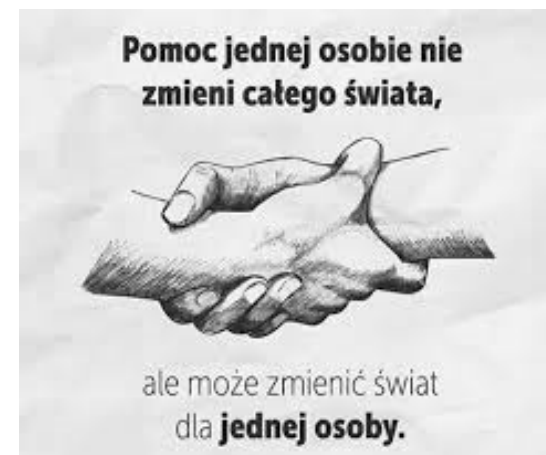
- trudna sytuacja życiowa
- wyuczona bezradność
- alienacja społeczna
- różne problemy psychiczne, depresja, apatia, myśli samobójcze
- wrogość wobec otoczenia, zachowania agresywne
- pogłębianie się uzależnień
- konflikty z prawem

zapobieganie wykluczeniu społecznemu

- upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o tym, co różni różne kultury, rasy, religie czy systemy wartości przez edukację międzykulturową, historyczną i kulturową
- prowadzenie społecznych kampanii informacyjnych zwracających uwagę społeczeństwa na zjawisko dyskryminowania i alienowania osób „obcych”
- tworzenie prawa antydyskryminacyjnego
- rozwój edukacji i wyrównywanie jej poziomu
- zmiana negatywnych stereotypów funkcjonujących w społeczeństwie
- ograniczenie zjawiska stygmatyzacji
- zlikwidowanie zjawiska dziedziczności wykluczenia społecznego

wykluczenie społeczne – łagodzenie

- wsparcie dla rodzin i osób starszych
- świadczenia socjalne
- ochrona zdrowia
- opieka psychologiczna

wykluczenie społeczne – aktywizowanie

- finansowanie edukacji dzieci z rodzin ubogich
- organizowanie kursów zawodowych i doskonalących
- uczenie właściwych zachowań społecznych
- organizowanie czasu wolnego

POMOC SPOŁECZNA

- jedna z instytucji polityki społecznej państwa, której głównym zadaniem jest pomoc osobom i rodzinom w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach życiowych, jakich nie mogą one same pokonać przy wykorzystaniu swoich możliwości, uprawnień i własnych środków

instytucje pomocy społecznej

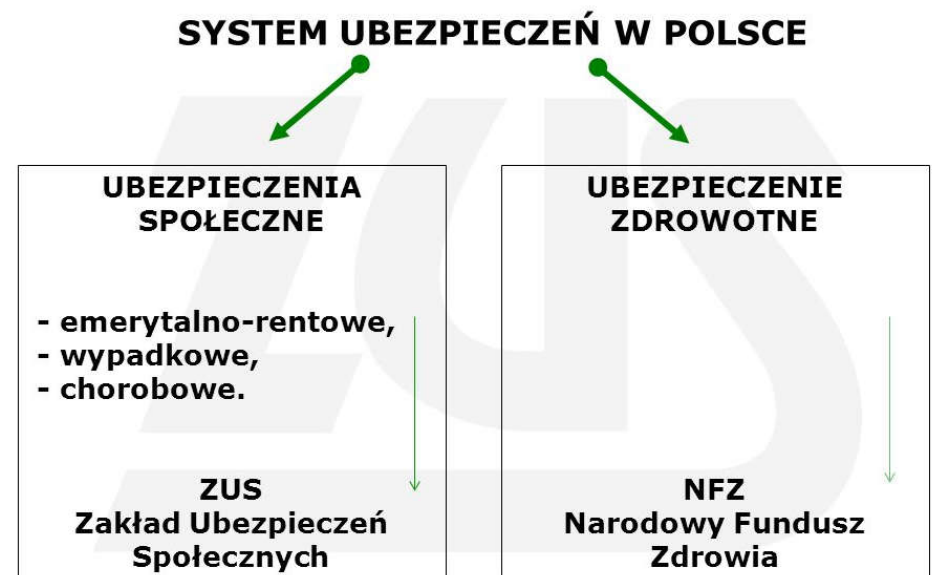
- **Ośrodki pomocy społecznej** to jednostki organizacyjne wykonujące zadania z zakresu pomocy społecznej w gminie, m.in. doraźne interwencje, wypłacanie świadczeń, prowadzenie pracy socjalnej czyli wspieranie osób wykluczonych i zagrożonych patologiami.
- **Powiatowe centra pomocy rodzinie** to jednostki organizacyjne wykonujące zadania powiatu w zakresie pomocy społecznej. Zadania powiatowych centrów pomocy rodzinie w miastach na prawach powiatu realizują miejskie ośrodki pomocy społecznej (miejskie ośrodki pomocy rodzinie). Organizują np. funkcjonowanie rodzin zastępczych, prowadzą ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, wspierają osoby i rodziny z grup szczególnego ryzyka.
- **Regionalne ośrodki polityki społecznej** to jednostki organizacyjnej powołanej do realizacji zadań pomocy społecznej w województwach samorządowych, w tym do opracowywania programów przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i regionalnych programów pomocy społecznej.
- **Dom pomocy społecznej** jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, która świadczy, na poziomie obowiązującego standardu, usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności.
- **Poradnictwo specjalistyczne**, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.
- **Ośrodek wsparcia** jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu. W ośrodku wsparcia mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu. Może to być ośrodek dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dzienny dom pomocy, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko dla osób bezdomnych, schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi oraz klub samopomocy.
- **Ośrodki interwencji kryzysowej** to jednostki świadczące osobom i rodzinom będącym w stanie kryzysu, w tym dla matek z małoletnimi dziećmi oraz kobiet w ciąży dotkniętych przemocą lub znajdujących się w innej sytuacji kryzysowej, specjalistycznej pomocy psychologicznej, poradnictwa socjalnego, prawnego oraz schronienia.

formy pomocy społecznej

- mogą mieć charakter:
 - pomocy finansowej, np. zasiłki
 - pomocy rzeczowej, np. zapewnianie jedzenia, ubrań
 - usług, np. wsparcie psychiczne, opieka, uczenie właściwego funkcjonowania w społeczeństwie

UBEZPIECZENIA SPOŁECZNE

- urządzenia majątkowe związane ze stosunkiem pracy służące zaspokajaniu materialnych potrzeb wywołanych przyczynami losowymi, tj. zdarzeniami przyszłymi i niepewnymi, a zarazem takimi, które normalnie myślący człowiek uważa w swym życiu za niepomyślne

charakterystyka ubezpieczeń społecznych

- System ubezpieczeń społecznych ma w Polsce charakter wzajemny, powszechny i obowiązkowy.
- Ubezpieczeniami społecznymi są objęte osoby, które są: pracownikami, osobami wykonującymi usługi na podstawie umowy zlecenia czy też prowadzące działalność gospodarczą.
 - Obywatele UE podlegają ubezpieczeniom społecznym w Polsce na takich samych zasadach jak obywatele polscy.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych

- państwowa jednostka organizacyjna sektora finansów publicznych posiadająca osobowość prawną realizująca zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych w Polsce
- na czele stoi Prezes ZUS powoływany przez Prezesa Rady Ministrów

ZAKŁAD
UBEZPIECZEŃ
SPOŁECZNYCH

Zakład Ubezpieczeń Społecznych – zadania

- **realizacja przepisów o ubezpieczeniach społecznych:**
 - stwierdzanie i ustalanie obowiązku ubezpieczeń społecznych,
 - ustalanie uprawnień do świadczeń oraz wypłacanie świadczeń,
 - pobieranie składek na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne, fundusz pracy, fundusz gwarantowanych świadczeń pracowniczych,
 - prowadzenie rozliczeń z płatnikami składek,
 - prowadzenie indywidualnych kont ubezpieczonych i płatników składek,
 - orzekanie przez lekarzy orzeczników oraz komisje lekarskie dla potrzeb ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych.
- opiniowanie projektów aktów prawnych z zakresu ubezpieczenia społecznego,
- realizacja umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ubezpieczeń społecznych,
- wystawianie osobom uprawnionym legitymacji emeryta-rencisty,
- dysponowanie środkami finansowymi FUS oraz Funduszu Alimentacyjnego,
- opracowanie aktuarialnych analiz i prognoz w zakresie ubezpieczeń społecznych,
- kontrola orzecznictwa o czasowej niezdolności do pracy,
- kontrola wykonywania przez płatników składek i przez ubezpieczonych obowiązków w zakresie ubezpieczeń społecznych oraz innych zadań zleconych ZUS,
- wydawanie biuletynu informacyjnego,
- popularyzacja wiedzy o ubezpieczeniach społecznych

Fundusz Ubezpieczeń Społecznych

- polski państwowy fundusz celowy, którego środkami dysponuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych
- realizuje zadania z zakresu pierwszego filaru ubezpieczeń społecznych w systemie redystrybutywnym
- przychody FUS pochodzą ze składek na ubezpieczenia społeczne, dotacji z budżetu państwa oraz krótkoterminowych kredytów komercyjnych (pożyczki płynnościowe)
- ze środków zgromadzonych w funduszu finansowane są wypłaty świadczeń z ubezpieczenia emerytalnego, rentowego, chorobowego oraz wypadkowego, wydatki na prewencję rentową i inne

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

- instytucja państwowa odpowiedzialna za ubezpieczenie społeczne rolników, uregulowane ustawą z 20 grudnia 1990
- w ubezpieczeniu społecznym rolników funkcjonują na odrębnych zasadach finansowych dwa rodzaje ubezpieczenia:
 - ubezpieczenie emerytalno-rentowe, finansowane w przeważającej części z dotacji budżetowej, uzupełnionej dochodami ze składek ubezpieczonych rolników
 - ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, realizację świadczeń z tego ubezpieczenia gwarantują jedynie składki od rolników, gromadzone w Funduszu Składkowym Ubezpieczenia Społecznego Rolników. Fundusz ten jest osobą prawną, funkcje zarządu pełni z urzędu Prezes KRUS, pod nadzorem Rady Rolników

Ubezpieczenia społeczne obejmują:

- 1) ubezpieczenie emerytalne;
- 2) ubezpieczenia rentowe;
- 3) ubezpieczenie w razie choroby i macierzyństwa, zwane *ubezpieczeniem chorobowym*;
- 4) ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zwane *ubezpieczeniem wypadkowym*.

RYZYZKO

UBEZPIECZENIE

ŚWIADCZENIA

starość

emerytalne

emerytura

niezdolność
do pracy

rentowe

renta z tytułu niezdolności do pracy
(w tym szkoleniowa)
renta rodzinna
zasilek pogrzebowy

macierzyństwo
i choroba

chorobowe

zasilek chorobowy
świadczenie rehabilitacyjne
zasilek opiekuńczy
zasilek macierzyński

wypadek
przy pracy

wypadkowe

renta wypadkowa
jednorazowe odszkodowanie
zasilek chorobowy
świadczenie rehabilitacyjne

Wysokości składek na ubezpieczenia społeczne w Polsce i zasady ich finansowania (stan na 2020 r.)

Rodzaj ubezpieczenia	Wysokość składki	Zasady finansowania
Ubezpieczenie emerytalne	19,52% podstawy wymiaru wynagrodzenia	z własnych środków w równych częściach ubezpieczony oraz płatnik składek**
Ubezpieczenie rentowe	8,00% podstawy wymiaru wynagrodzenia	z własnych środków – ubezpieczony w wysokości 1,5% podstawy wymiaru oraz płatnik składek w wysokości 6,5% podstawy wymiaru
Ubezpieczenie chorobowe	2,45% podstawy wymiaru wynagrodzenia	z własnych środków ubezpieczeni
Ubezpieczenie wypadkowe	stopa procentowa składki jest zróżnicowana zgodnie z ustawą o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz odpowiednimi aktami wykonawczymi do tej ustawy	z własnych środków płatnicy składek

* Zasadniczo podstawą wymiaru składek jest osiągnięty przychód (wynagrodzenie zasadnicze, wynagrodzenie za godziny nadwymiarowe, nagrody, premie, dodatki itp.), szczegółowo natomiast regulują odpowiednie przepisy podatkowe.

** Płatnikiem składek na ubezpieczenia społeczne jest najczęściej pracodawca. Może nim być również jednostka wypłacająca świadczenie socjalne: dla żołnierzy – Ministerstwo Obrony Narodowej, dla pobierających zasiłek dla bezrobotnych – powiatowy urząd pracy itp.

Świadczenia z tytułu ubezpieczeń społecznych

Z tytułu choroby i macierzyństwa:

- zasiłek chorobowy
- zasiłek macierzyński
- zasiłek opiekuńczy
- zasiłek wyrównawczy
- świadczenie rehabilitacyjne

Z tytułu długotrwałej niezdolności do pracy:

- renta z tytułu niezdolności do pracy
- renta szkoleniowa

Z tytułu starości:

- emerytura
- dodatek pielęgnacyjny do emerytur i rent

Z tytułu śmierci żywiciela

- renta rodzinna
- dodatek do renty rodzinnej dla sieroty zupełnej

Z tytułu wypadku przy pracy i choroby zawodowej

- jednorazowe odszkodowanie
- świadczenia z tytułu choroby, długotrwałej niezdolności do pracy i śmierci żywiciela
- świadczenia zdrowotne z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych
- zwrot kosztów poniesionych na zakup przedmiotów ortopedycznych

Inne

- zasiłek pogrzebowy
- renta socjalna
- świadczenie przedemerytalne
- rehabilitacja lecznicza w ramach prewencji rentowej ZUS

Narodowy Fundusz Zdrowia

- państwowa jednostka organizacyjna działająca na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz na podstawie nadanego statutu
- wypełnia w polskim systemie opieki zdrowotnej funkcję płatnika:
ze środków pochodzących z obowiązkowych składek ubezpieczenia zdrowotnego finansuje świadczenia zdrowotne udzielane ubezpieczonym i refunduje leki

uczestnicy systemu (interesariusze)

- świadczeniobiorcy (pacjenci)
- instytucja ubezpieczenia zdrowotnego pełniąca funkcję płatnika (Narodowy Fundusz Zdrowia)
- świadczeniodawcy:
 - podmioty lecznicze, które mogą prowadzić działalność jako przedsiębiorcy, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej (SPZOZ), jednostki budżetowe, instytuty badawcze, fundacje i stowarzyszenia oraz kościoły do podmiotów wykonujących działalność leczniczą zalicza się również praktyki lekarskie, lekarsko-dentystyczne, pielęgniarskie oraz położnych
 - apteki
 - inni świadczeniodawcy
- organy kontroli i nadzoru:
 - Państwowa Inspekcja Sanitarna (tzw. sanepid)
 - Państwowa Inspekcja Farmaceutyczna
 - Rzecznik Praw Pacjenta
 - wojewodowie i działające przy nich wojewódzkie centra zdrowia publicznego oraz konsultanci wojewódzcy w poszczególnych specjalnościach medycznych
- Minister Zdrowia, który wytycza kierunki polityki zdrowotnej kraju oraz posiada uprawnienia kontrolne, a także działający przy nim konsultanci krajowi w poszczególnych specjalnościach medycznych

ubezpieczenia zdrowotne

- ubezpieczenie, w którym osobie ubezpieczonej przysługują świadczenia zdrowotne mające na celu zachowanie zdrowia, ochronę przed skutkami chorób oraz leczenie
- wyróżnia się:
 - 1) obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne
 - 2) dobrowolne (prywatne) ubezpieczenie zdrowotne

obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne

- Ubezpieczony jest każdy, kto:
 - podlega obowiązkowi ubezpieczenia zdrowotnego (np. pracownik, osoba, która prowadzi działalność gospodarczą, emeryt, rencista, bezrobotny)
 - jest członkiem rodziny osoby ubezpieczonej i został zgłoszony do ubezpieczenia
- W niektórych przypadkach status członka rodziny zwalnia z obowiązku ubezpieczenia zdrowotnego.
 - przykład: student do 26. roku życia powinien być zgłoszony do ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu pobierania nauki tylko wtedy, gdy nie może być zgłoszony jako członek rodziny

obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne

- **Od kiedy masz prawo do świadczeń**
 - od momentu zgłoszenia ubezpieczenia zdrowotnego (niezależnie od tego, czy opłacasz składkę, czy nie)
- **Zgłoszenie do ubezpieczenia zdrowotnego**
 - do ubezpieczenia zdrowotnego zgłasza Cię płatnik Twojej składki na ubezpieczenie zdrowotne
 - płatnikiem składki może być np.:
 - pracodawca: w przypadku pracownika
 - szkoła: w przypadku ucznia
 - urząd pracy: w przypadku bezrobotnego
 - jeśli prowadzisz działalność gospodarczą, musisz zgłosić się do ubezpieczenia zdrowotnego **samodzielnie**

obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne

- Jeżeli członkowie Twojej rodziny nie mają własnego tytułu do ubezpieczenia zdrowotnego – masz obowiązek ich zgłosić.
W tym celu poinformuj o tym płatnika (np. swojego pracodawcę) w terminie 7 dni od zaistnienia okoliczności, które spowodowały konieczność takiego zgłoszenia (np. gdy Twój małżonek straci pracę).
- Za niepoinformowanie pracodawcy o konieczności zgłoszenia do ubezpieczenia zdrowotnego lub wyrejestrowania z niego członka rodziny grozi kara grzywny.

obowiązkowe ubezpieczenia zdrowotne

- Jeżeli nie jesteś zgłoszony do ubezpieczenia zdrowotnego, chociaż masz do tego prawo, i skorzystałeś ze świadczeń opieki zdrowotnej – **możesz zostać do niego zgłoszony wstecznie.**
- Możesz się wstecznie zgłosić do ubezpieczenia zdrowotnego:
 - przez 30 dni od skorzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej,
 - przez 30 dni od momentu, gdy Narodowy Fundusz Zdrowia powiadomi Cię, że rozpoczął dochodzenie od Ciebie kosztów tych świadczeń.
- Jeśli w tym czasie zgłosisz się wstecznie do ubezpieczenia, nie poniesiesz kosztów leczenia.

Tutaj szybko i bezpiecznie sprawdzisz informacje o zdrowiu: swoim, swoich dzieci lub osoby, która Cię do tego upoważniła.

Zaloguj się

Do logowania będzie Ci potrzebny profil zaufany lub dowód osobisty z warstwą elektroniczną (e-dowód). Możesz też zalogować się przez konto internetowe iPKO lub Inteligo w PKO BP, konto internetowe w Pekao SA lub przez bank spółdzielczy.

→ [Chcesz wiedzieć więcej? Przeczytaj „Pytania i odpowiedzi”](#)

Internetowe
Konto Pacjenta

Bezpłatna aplikacja Ministerstwa Zdrowia

Dzięki IKP

- otrzymasz e-receptę SMS-em lub e-mailem — wystarczy, że podasz swój numer telefonu lub adres e-mail
- wykupisz leki z recepty w różnych aptekach nie tracąc refundacji
- udostępnisz bliskiej osobie lub lekarzowi informację o stanie zdrowia i historię przepisanych leków
- masz dostęp do danych medycznych swoich dzieci do 18. roku życia
- odbierzesz kolejną e-receptę bez wizyty w gabinecie (w przypadku choroby przewlekłej i po konsultacji, np. telefonicznej, z lekarzem)
- odbierzesz e-skierowanie
- złożysz wniosek o wydanie Europejskiej Karty Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ).
- zmienisz lekarza/pielęgniarkę lub położną podstawowej opieki zdrowotnej
- sprawdzisz wynik testu na koronawirusa
- dowiesz się, do kiedy prawdopodobnie masz przebywać na kwarantannie lub izolacji domowej (ostatecznie zależy to od Twojego stanu zdrowia).

POLITYKA WOBEC OSÓB STARSZYCH (SENIORÓW)

- Prawie co piąta osoba (19,4%) w Unii Europejskiej, czyli blisko 100 mln ludzi, ma 65 lat i więcej. Przekłada się to na wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego, który w 2017 r. w krajach Wspólnoty wyniósł aż 29,2%. Na jedną osobę w wieku 65 lat lub więcej przypadały mniej więcej trzy osoby w wieku produkcyjnym.
- W Polsce w 2050 r. udział osób w wieku produkcyjnym w populacji wyniesie 57%, w wieku powyżej 65 roku życia – aż 32,7%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym – niecałe 11%.
- Stopa zastąpienia, czyli stosunek średniej pensji danego emeryta do jego emerytury, będzie spadać:
 - W 2010 r. stopa zastąpienia sięgała 62,2 proc. w 2015 r. było to 63,7 proc., a w 2020 r. – 56,4 proc. Według prognoz w 2030 r. wypłacane z ZUS świadczenie stanowić będzie średnio już tylko 47,1 proc. pensji emeryta, a w kolejnych latach jeszcze będzie maleć. W 2040 r. stopa zastąpienia wynosić ma wedle szacunków 37,6 proc., w 2050 r. 28,7 proc., a w 2060 r. zaledwie 24,6 proc.

Polityka społeczna wobec osób starszych 2030

- Dokument *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność* przyjęty przez Radę Ministrów 2018 r.
- Obszary działań:
 1. Kształtowanie pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie.
 2. Uczestnictwo w życiu społecznym oraz wspieranie wszelkich form aktywności obywatelskiej, społecznej, kulturalnej, artystycznej, sportowej i religijnej.
 3. Tworzenie warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału osób starszych jako aktywnych uczestników życia gospodarczego i rynku pracy, dostosowanych do ich możliwości psychofizycznych oraz sytuacji rodzinnej.
 4. Promocja zdrowia, profilaktyka chorób, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji.
 5. Zwiększanie bezpieczeństwa fizycznego – przeciwdziałanie przemocy i zaniedbaniom wobec osób starszych.
 6. Tworzenie warunków do solidarności i integracji międzypokoleniowej.
 7. Działania na rzecz edukacji dla starości (kadry opiekuńcze i medyczne), do starości (całe społeczeństwo), przez starość (od najmłodszego pokolenia) oraz edukacja w starości (osoby starsze).
- Zaprojektowane zostały działania skierowane do niesamodzielnymi osób starszych.

Wiek emerytalny w Europie				
Kraj	Mężczyźni	Kobiety	Wiek po reformie	
			Mężczyźni	Kobiety
Islandia	67	67	–	–
Holandia	65	60	67	67
Finlandia	65	65	–	–
Norwegia	67	67	–	–
Szwecja	65	65	–	–
Łotwa	62	62	65	65
Estonia	63	63	65	65
Wielka Brytania	65	62	68	68
Irlandia	66	66	68	68
Dania	65	65	67	67
Polska	65	60	–	–
Litwa	63	61	65	65
Belgia	65	65	67	67
Niemcy	65	65	67	67
Luksemburg	65	65	–	–
Słowacja	62	62	–	–
Ukraina	60	57	62	60
Białoruś	60	55	63	58
Francja	65	65	67	67
Szwajcaria	65	64	–	65
Węgry	62	62	65	65
Mołdawia	62	57	–	–
Bułgaria	64	61	65	65
Portugalia	66	66	–	–
Hiszpania	65	65	67	67
Włochy	66	66	–	–
Malta	62	62	65	65
Grecja	67	67	–	–
Austria	65	60	–	65
Cypr	65	65	–	–
Słowenia	64	64	65	65
Chorwacja	65	61	67	67
Bośnia i Hercegowina	65	65	–	–
Albania	65	60	–	–

wiek emerytalny

- wiek, w którym zdobywa się prawo do świadczenia emerytalnego
 - **powszechny wiek emerytalny** jest wiekiem, który obowiązuje wszystkich, których obejmują dane przepisy, w przypadku gdy dla danej grupy społecznej nie został ustalony niższy wiek emerytalny, lub też prawo do wcześniejszego przejścia na zasiłek nie zostało przez nich wykorzystane
 - **niższy wiek emerytalny** jest przeznaczony dla osób, które pracują w szczególnie ciężkich, lub niebezpiecznych warunkach, z reguły jest o 5–15 lat niższy od powszechnego wieku emerytalnego

Dostępność +

- program, którego celem jest zapewnienie swobodnego dostępu do dóbr i usług oraz możliwości udziału w życiu społecznym i publicznym osób o szczególnych potrzebach, w tym osobom starszym
- dotyczy to:
 - dostępności architektonicznej, np. korytarze, jak i klatki schodowe powinny być wolne od barier i zapewniać możliwość poruszania się po nich między innymi osób na wózku, osób korzystających z kul, lasek i innych pomocy ortopedycznych, osób starszych
 - dostępności cyfrowej, w tym cechy stron internetowych czy aplikacji, dzięki którym korzystać także osoby o różnym zakresie słuchu, ruchu, wzroku czy zdolności poznawczych
 - dostępności informacyjno-komunikacyjnej, np. w postaci nagrania w polskim języku migowym dla osób głuchych czy informacji w tekście łatwym do czytania (ETR)

Senior +

- rządowy program, którego celem jest wsparcie osób starszych
- polega na wsparciu jednostek samorządu terytorialnego, które zapewniają miejsca w ośrodkach wsparcia dla osób starszych
- jego celem jest zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym
- chodzi o osoby nieaktywne zawodowo, które mają 60 lat lub więcej

Opieka 75 +

- realizowany jest od stycznia 2018 r. i jest adresowany do gmin: miejskich, wiejskich, miejsko–wiejskich do 60 tys. mieszkańców
- celem programu jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej, które są osobami samotnymi lub są osobami samotnie gospodarującymi, a także tych, które pozostają w rodzinie